

SERENA VITALE

PUŠKINŮV KNOFLÍK

Z italštiny přeložila
Kateřina Vinšová

EUROSLAVICA – PISTORIUS & OLŠANSKÁ
PRAHA – PŘÍBRAM 2008

Tato kniha vychází s laskavou finanční pomocí Národní komise na podporu šíření italské kultury v zahraničí při Ministerstvu zahraničních věcí Italské republiky a ve spolupráci s Italským kulturním institutem v Praze.

Questo libro è stato pubblicato con il contributo della "Commissione Nazionale per la promozione della cultura italiana all'estero" del Ministero Italiano degli Affari Esteri e con la collaborazione dell'Istituto Italiano di Cultura di Praga.

Na vydání knihy laskavě přispělo rovněž Ministerstvo kultury České republiky.

Copyright © Serena Vitale, 2008

Translation © Kateřina Vinšová, 2008

ISBN 978-80-85494-85-3 (Euroslavica)

ISBN 978-80-87053-24-9 (Pistorius & Olšanská, s. r. o.)

Obsah

<i>Upozornění</i>	9
Depeše ze Sankt-Petěrburgu	11
Chouan	15
Škody napáchané flanelovými nátělníky	28
Slanečci a kaviár	45
Hory sionské	55
Puškinův knoflík	77
Anonymní dopisy	106
Podezření	123
Dvanáct bezesných nocí	142
Vzpomínání	165
Škrtnuté řádky	166
Opovážlivý pedikér	195
Table-Talk	221
Muž, kvůli němuž jsme mlčeli	227
Vyslancova tabatěrka	239
Léto v Baden-Badenu	263
Epilog	266
<i>Prameny</i>	281
<i>Jmenný rejstřík</i>	309

Rossaně

Literární kritik: vyšetřovatel i milenec...

Marina Cvetajevová

Mezi puškinovskými badateli patřím k těm, kteří se domnívají, že téma jeho rodinné tragédie se nemá probírat. Učiníme-li z něho tabu, splníme básníkovu vůli. A pokud jsem se po tomto prohlášení onoho tématu přece jen chopila, pak jen proto, že o tom byla napsána spousta strašných a neomalených lží a že čtenáři tak ochotně uvěří prvnímu, co slyší... Je-li dnes na základě dlouhé řady faktů, které se mezitím objevily, možné ony lži vyvrátit, je naší povinností to udělat...

Anna Achmatovová

Upozornění

(autorky a překladatelky)

Veškerá ruská vlastní jména, která se do francouzštiny a dalších jazyků přepisovala nejrůznějšíм způsobem, jsou zde, v českém překladu, uváděna podle běžných pravidel transkripce z ruštiny (s výjimkou kapitoly „Depeše ze Sankt-Petěrburgu“, kde se spolu s autorkou držíme grafické podoby originálu). U ruských jmen a příjmení cizího původu vycházíme při transkripci z jejich obvyklé ruské podoby (jak odpovídá současné české praxi); v Jmenném rejstříku uvádíme v závorce jejich původní způsob psaní. V textu stejně jako v rejstříku jsme však (už pro snazší rekonstrukci příbuzenských vztahů) zachovali patronyma, s nimiž se některé postavy (původu německého, francouzského apod.) objevují v ruských zdrojích. U německých šlechtických příjmení jsme odstranili částici „von“, která se u poruštěné aristokracie nepoužívala, ponechali jsme ji jen tehdy, pokud se u citovaných postav vyskytovala v podpisu.

Všechna data (s výjimkou smrti Jekatěřiny Gončarovové a Georgese d'Anthèse, dále dat, která se objevují na stranách 17–19, nebo dat, u nichž jsme upozornili, že odpovídají „novému stylu“) se vztahují k juliánskému kalendáři, který byl v Rusku zrušen po Říjnové revoluci a který je o dvanáct dní opožděný oproti kalendáři gregoriánskému, platícímu v západním světě.

V dopisech je datum vyznačeno v hranatých závorkách tehdy, pokud není v originále uvedeno; místo neuvádíme, jestliže se odesílatel i adresát nacházeli v Petěrburgu.

Všechna slova a všechny věty v uvozovkách jsou citace; zdroj, odkud pocházejí, je uveden v poznámkovém aparátu na konci knihy.

Veškeré verše a prozaické úryvky, které se objevují v kapitole „Puškinův knoflík“ bez udání autora, jakož i báseň *Vzpomínání* (s. 165), jsou Puškinovým dílem.

Abychom předešli nedorozuměním a zmatkům v této už tak dost nepřehledné záležitosti, nazýváme jednoho z jejích protagonistů téměř vždy „Georges d’Anthès“, třebaže úředně se jmenoval „Georges de Heeckeren“, tak se i podepisoval, tak ho nazývali (ale ne vždy) ostatní a takto byl označován v úředních listinách, dopisech apod. Pro upřesnění: od května 1836 (až do své smrti) užíval Georges d’Anthès příjmení „de Heeckeren“; teprve později se někteří jeho potomci rozhodli říkat si „de Heeckeren-d’Anthès“.

DEPEŠE ZE SANKT-PETĚRBURGU

„...Rusko právě ztratilo největšího muže své literatury, nejslavnějšího básníka, jakého kdy mělo, pana Alexandra Pouschkina. Zemřel ve věku 37 let na vrcholu slávy, na následky vážného zranění utrženého v souboji. Podrobnosti o tomto neštěstí, které si zesnulý sám neblaze přivodil svou zaslepeností a jakousi zběsilou nenávisťí hodnou jeho maurského původu, jsou již několik dní jediným tématem hovorů v hlavním městě. Bil se se svým švagrem panem Georgesem de Heeckerenem, adoptivním synem holandského vyslance barona Heeckerena, rodilým Francouzem, který se dříve jmenoval d'Antés, byl důstojníkem *chevaliers gardes* a nedávno se oženil se sestrou paní Puschkinové...“

Maximilian von Lerchenfeld-Köfering,
vyslanec bavorské vlády, 29. ledna 1837.

„...Pan Dantès, mladý Francouz, loni úředně a podle zákona adoptovaný jako syn a dědic holandským vyslancem baronem Heeckerenem, uzavřel teprve před pár dny manželství se sestrou paní Puschkinové. Tato pozoruhodně krásná žena je chotí spisovatele pana Puschkina, který získal zasloužený věhlas v ruské literatuře, především pro svá díla psaná ve verších... Při své nesmírně vznětlivé povaze a bezmezně žárlivosti ztratil hlavu, neboť pojal podezření, že mezi manželkou a švagrem dochází k tajným stykům. Svou zlost si vylil v dopise, jehož obhroublé, urážlivé výrazy nevyhnutelně vedly k souboji...“

Otto von Blome, vyslanec dánské vlády,
30. ledna 1837.

„...Tento souboj považují všechny vrstvy a především střední stav za veřejnou pohromu, neboť básně pana Pouchkina byly velmi oblíbené a národního ducha navíc dráždí, že jakýsi Francouz, důstojník ve službách této vlády, připravil Rusko o nejlepšího z jeho básníků. K tomu třeba přičíst, že dotyčný důstojník pojal teprve před čtrnácti dny za choť sestru Pouchkinovy manželky, jež bydlela v domě zesnulého, a říká se, že důstojník uzavřel sňatek jen proto, aby předešel různým podezřením a ospravedlnil své časté docházení do Pouchkinova domu. Souboje se zde konají jen velmi vzácně a ruské zákonodárství trestá smrtí ty, kteří se jich účastní...“

George Wilding di Butera a Radoli,
vyslanec království Neapolského a obojí
Sicílie, 2. února 1837.

„...Pan Pouchkinn měl mladou, velmi krásnou manželku, která mu již dala čtyři děti; důvody rozhořčení na pana Danthéese, dotírajícího na mladou ženu svými pozornostmi, vedly k výzvě na souboj, jehož obětí se stal pan Pouchkinn. Potom co utřžil smrtelné zranění, žil ještě 36 hodin. Car při této příležitosti podal důkaz své nesmírné velkodušnosti, jež je jeho povaze vlastní. Jeho Veličenstvo se dozvědělo pozdě večer, že se pan Pouchkinn bil a že je jeho stav beznadějný. Blahosklonně mu napsalo pár slov, aby mu sdělilo, že mu odpouští, aby ho přimělo dostát křesťanským povinnostem a aby ho uklidnilo v posledních okamžicích života ujištěním, že se o ženu a děti postará...“

Karl Ludwig von Ficquelmont, vyslanec
rakouské vlády, 2. února 1837.

„...Říká se, že od smrti pana Pouschkina do převozu jeho ostatků do kaple přišlo navštívit dům smutku na 50 000 osob všech vrstev: mnohé spolky žádaly, aby směly nést tělo zesnulého; uvažovalo se dokonce o tom, že by se z pohřebního vozu vypřáhli koně a táhl ho lid; demonstrace a ovace, které provázely smrt muže známého svým okázalým ateismem, se natolik vyhrotily, že úřady v obavě z narušení veřejného pořádku se nenadále rozhodly změnit místo konání

pohřebního obřadu (původně k němu mělo dojít v katedrále Svatého Izáka v Admiraltě) a tělo bylo převezeno v noci...”

August von Liebermann, vyslanec pruské vlády, 2. února 1837.

„...Pohřební obřad pana Pouchkina byl sloužen nanejvýš okázalým a zároveň jímavým způsobem. Zúčastnili se ho všichni představitelé zahraničních misí, s výjimkou hraběte Durhama a knížete Souzza, kteří churavěli, barona Heckerena, který nebyl pozván, a pana Liebermanna, který účast odmítl, neboť mu bylo řečeno, že výše jmenovaný básník byl v mládí podezírán z volnomyšlenkářství; mládí ostatně bouřlivém, jak tomu bylo i u mnoha jiných osobností jeho druhu...”

Karl August von Lützerode, vyslanec saské vlády, 6. února 1837.

„...Pan baron Heeckeren starší napsal svému dvoru žádost o odvolání z postu vyslance, který zde zastává. Dosud není známo, k jakému trestu bude odsouzen jeho syn, který jakožto ruský důstojník bude postaven před vojenský soud, předpokládá se však, že bude vyloučen z řad pluku, ale bude mu dovoleno odjet, neboť po urážkách, jimiž ho jeho švagr zahrnul, byl souboj na život a na smrt nevyhnutelný...”

Gustaf af Nordin, tajemník vyslanectví švédské a norské vlády, 6. února 1837.

„...Car prokázal svou velkorysost vůči vdově a dětem po zesnulém panu Pouschkinovi. Vdově stanovil důchod 6000 rublů a každému z dětí po 1500 rublech... K těmto štědrým počinům cara je však třeba přičíst ještě další, který jim předcházel: Jeho Veličenstvo car, jenž znal povahu a smýšlení spisovatele, pověřil jednoho z jeho přátel, aby ještě před básníkovou smrtí spálil veškeré písemnosti, jež by mu mohly uškodit...”

Luigi Simonetti, vyslanec sardinské vlády, 9. února 1837.

„...Jeho Veličenstvo car právě zmírnil rozsudek smrti, vyneseny podle ruských zákonů válečnou radou nad mladým baronem Heeckerenem, na vypovězení z říše a včera ráno barona, vyloučeného tímto i z ruského vojska, doprovodil vojenský posel na hranice. V tomto gestu je třeba opět spatřovat velkomyslnost a laskavost Jeho carského Veličenstva, neboť až doposud všichni ruští důstojníci, potrestaní za souboj, byli degradováni na prosté vojáky...“

Christian von Hohenlohe-Kirchberg,
vyslanec bádensko-württemberské vlády,
20. března 1837.

„...Nařčení proti holandskému vyslanci, které vyjádřil Pouschkin v dopise, je příliš srozumitelné, aby mohlo být nepochopeno, a pro Jeho Excelenci pana vyslance ne zrovna lichotivé. Pan vyslanec opustil zdejší dvůr se souhlasem své vlády, k tomuto kroku přistoupil po oné nešťastné události, přičemž mu byla odepřena audience u Jeho Veličenstva cara, jenž mu však přesto daroval tabatěrku...“

George Lambton, hrabě z Durhamu,
vyslanec britské vlády, 22. dubna 1837.

CHOUAN

„Baron d’Anthès – budiž třikrát proketo jeho jméno,“ napsal v roce 1842, pět let po Puškinově smrti, Nikolaj Michajlovič Smirnov. To jméno bylo proketo tisíckrát, desetitisíckrát, stalo se synonymem ničemnosti a bohovraždy. To jméno dané jednou provždy na index se v jmenových indexech objevuje jako „D’Anthès Georges Charles, baron ... vrah Puškina, adoptivní syn L. Heeckerena“ – s dodatkem „vrah“ namísto povolání nebo titulu: navždy zkamenělý v okamžiku, který ho uvrhl do klatby celého Ruska, v postoji při výstřelu (Čornaja Rečka, matné světlo posledních paprsků severního slunce, napřažená paže, muž klesající na sněh).

Návnadou, s jejíž pomocí smrt vlákala Puškina do světa temnot, byl krásný, veselý, zábavný, srdečný, namyšlený mladík – přeborník života. Vysoký, pěkně urostlý, s vlnitými plavými vlasy, jemnými rysy, knírkem a modrými očima lámal Georges d’Anthès v Petěrburgu ženská srdce. Všem byl sympatický, všude byl vítán. Na večírcích se převelice činil: skládal hold nejproslulejším petěrburským krasavicím, obveseloval vojenskou mládež kasárenskými historkami a pepnými vtipy, neopomíjel zabavovat *mamans* a *tantes* způsobnými hovory, s náležitou úctou rozmlouval s hodnostáři, státníky, vysokými důstojníky, členy carské rodiny, aniž ztratil svou vrozenou veselost. Jakmile zazněly první tóny polonézy, slavil triumfy. Do tanečního víru se vrhal se zápallem, s jakýmsi vnitřním opojením; nebyl z oněch studených dandyů, kteří se líně plouží, jako by plnili nějakou otravnou povinnost: každý sval na těle měl napjatý, podpatky, když na parketu zadupal, zněly zvučně, zvonivě, nohy při *entrechats* se volně vznášely vzduchem. Nebyl z oněch „*ultra-fashionables*“, kteří se objevují na oslavách až pozdě a někdy odcházejí ještě před mazurkou, zlatým hřebem tanečního večera a magickým

okamžikem pro námluvy: on odcházel ze salonů – rozpalený, s červenými tvářemi, vyčerpaný – teprve až po *cotillonu*, ale ještě sebral síly na poslední slovní hříčku, na poslední pronikavý pohled, po nichž se dámy ovívají vějíři a s rozechvělými nyvými srdci plní za ranního rozbřesku deníčky vázané v růžovém šagrénu. Tento nanejvýš žádoucí kavalír se snažil uspokojit všechny: z dívek na vdávání nezval k tanci jen ty nejhezčí či nejbohatší, neváhal ani zaníceně obletovat a tisknout ve zkušené náruči obstarožní manželky slavných vysloužilců; uměl se líbit a zalíbit. Dvořil se ženám vytrvale a bouřlivě; přednost dával vdaným paničkám, hlavně těm s velkorysou morálkou: s nimi mohl být náležitě naléhavý a vášnivý, mohl se blýskat těmi nejpovážlivějšími šprýmy ze svého nevyčerpateľného galantního repertoáru, aniž by rozbouril vlny studu. Nikdy ho nikdo neviděl smutného, zádumčivého. I mezi svými vrstevníky působil jako přídrzlý mladík, rozpustilý dareba: dělal různé komické grimasy, vyskakoval na stoly a pohovky, věšel se dámám na krk s předstíraným pofňukáváním. Smál se sám sobě i ostatním, dokázal všechny rozesmát k slzám, až se smíchy svíjeli. V nejvybranější petěrburské společnosti si vydobyl pevné postavení: vítaný doplněk každého večírku, přívětivý švihák, zábavný vtipálek, ale především dokonalý a neúnavný tanečník. Někteří neschvalovali jistou domyšlivou aroganci v jeho chování, jiní zas zlozvyk chlubit se úspěchy u žen. Kdosi, když ho viděl, jak se při tanci činí, ho nazval „pacholkem od koní“, ale většině se líbil takový, jaký byl, a nikdo se nebál toho sympatického mladíka, jehož sláva trvala právě po dobu jednoho bálu – být velmi dlouhou a vyčerpávající dobu v Petěrburgu třicátých let devatenáctého století. Sloužil u pluku gardové jízdy Jejího Veličenstva carevny vši Rusi a čtyřiačtyřicetkrát byl pokárán za pozdní příchod, neomluvenou absenci, nekázeň: příliš hlasitě povykoval na své muže, ochable se svezl do sedla, ještě než zavelel pohov, na závěr výcviku a přehlídky si zapaloval doutník anebo nastupoval do kočáru a nečekal, až se vysoké šarže vzdálí, v táborech se objevoval před ležením jen v županu, se svrchníkem přehozeným přes ramena. Nadřizení ho trestali mimořádnými hlídkami, ale jeho druhy ve zbrani přitahovala a bavila ta tolik francouzská, tolik pařížská nonšalance, nahony vzdálená přísnému vojenskému duchu, jenž panoval v ruské armádě. Leccos mu odpustili pro veselost, kterou kolem sebe šířil, pro jeho hbitý jazyk, pohotové šprýmy. Velkokníže Michail Pavlovič, který si velice potpřel na vtipné odpovědi a duchaplnosti, měl jeho společnost rád. Sám Puškin se od srdce zasmál, když ho d'Anthès uviděl

vcházet do salonu s manželkou Natalií a s dvěma nezbytnými švagrovými Catherine a Alexandrine a nazval ho *pacha à trois queues*.¹⁾ „D'Anthès, on vous dit un homme à bonnes fortunes,“ dobíral si ho jednou hrabě Apraxin; s pohotovostí vpravdě duchaplného muže mu gardový jezdec odpověděl: „*Mariez-vous, Monsieur le Comte, et je vous le prouverai.*“²⁾ Jednou ho pozval generál Grinvald na večeri spolu se třemi dalšími důstojníky, kteří měli hlídku. Důstojnický sluha právě podával první chod, když olejová lampa visící ze stropu spadla na stůl a olej se rozstříkl po pokrmech i hodovnicích, čímž se večer nenapravitelně pokazil. Po odchodu z bytu nadřízeného pronesl d'Anthès nesmrtelný výrok, jímž příhodně událost okomentoval: „*Grinwald nous a fait manger de la vache enragée assaisonnée d'huile de lampe.*“³⁾ Generál se o tom doslechl a od té doby už gardové důstojníky od pluku na večere nezval, bonmot se však rychle rozšířil po kasárnách ve Špalerné ulici a odtamtud do salonů, kde jen ještě upevnil věhlas onoho „*jeune, beau, insolent d'Anthès*“ – mladého, krásného, drzého d'Anthèse.

Narodil se 5. února 1812 v Colmaru, kde jeho rodina vlastnila *hôtel particulier* – soukromý palác; obvykle však sídlila na statku v Soultzu, který zakoupil Jean Henri d'Anthès již kolem roku 1720. Tento prapraděd Georgese d'Anthèse, pocházející z Weinheimu ve Falcí, přesídlil do Horního Alsaska, aby mohl zblízka dohlížet na správu majetku zděděného po otci: vysoké pece v Belfortu a stříbrné doly v Giromagny; posléze řídil také slévárnu v Oberbrücku a založil manufakturu na sečné zbraně v Klingenthalu. Šikovný a podnikavý Jean Henri d'Anthès získal panství a zámek Blotzheim, statky Függerů, léno v Brinkheimu; v Burgundsku vlastnil panství Longepierre, Villecomte, Vernot. V prosinci 1731, dva roky před smrtí, mu byl královským glejtem udělen titul

---

1) „Paša se třemi ocásky“.

2) „D'Anthès, říká se o vás, že jste velký záletník.“ – „Ožeňte se, pane hrabě, a já vám to dokážu.“

3) „Grinvald nám podával rozzuřenou krávu ochucenou lampovým olejem“ – nepřeložitelná slovní hříčka, neboť „*manger de la vache enragée*“ znamená „třít bídu s nouzí, hladovět“. Ovšem gardovým důstojníkům či hostům petěrburských salonů to nebylo třeba vysvětlovat. Ve vyšší ruské společnosti se hovořilo téměř výlučně francouzsky a d'Anthès rusky uměl jen lánaně, pouze pár vět, které potřeboval, aby mohl udělovat rozkazy svým lidem nebo odpovídat nadřízeným.

barona. Jeho syn Jean Philippe a posléze vnuk Georges Charles s rodinným majetkem dobře hospodařili a upevnili své společenské postavení příbuzenskými pouty s šlechtickými rody francouzskými a německými. Bouře roku osmdesát devět přinesla začátek úpadku d'Anthèsových: Georges Charles opustil Francii a jeho majetek byl zabaven; syn Joseph Conrad, obviněný z napomáhání Ludvíkovi XVI. k útěku do Varennes v červnu 1791, našel útočiště u jednoho německého strýce, barona von Reuttnera. Když se Georges Charles d'Anthès 10. prairialu roku V vrátil do Soultzu se synem, byl zproštěn viny za trestný čin emigrace; 16. brumairu roku X dostal zpět do svého držení rodinné statky. V roce 1806 se Joseph Conrad oženil s Marií Annou Luisou von Hatzfeldtovou, šlechtičnou z Mohuče. Restaurace vrátila rodině d'Anthèsových opět klid a blahobyt. Joseph Conrad jako bývalý člen Generální rady Horního Porýní měl v letech 1823 až 1828 křeslo v poslanecké sněmovně; „na tribunu nevystupoval, do rozprav zasahoval, jen aby požádal o ukončení, čímž si vysloužil přezdívku ‚baron ukončovač‘.“ Po revoluci v roce 1830, silně zatrpklý z nového politického zvratu, se uchýlil k soukromému životu na panství v Soultzu.

Události z července 1830 poznamenaly navždy i život Georgese, třetího dítěte a prvního syna Josepha Conrada d'Anthèse. Mladík dokončil studium na Bourbonnském lyceu v Paříži a nastoupil roku 1829 na Vojenskou akademii v Saint-Cyru; v následujícím roce spolu s dalšími věrnými Karlu X. protestoval veřejně na podporu sesazeného panovníka. Když toto úsilí ztroskotalo, neskrýval svůj nepřátelský postoj vůči Ludvíku Filipovi, „měšťáckému králi“, a musel Saint-Cyr opustit. Vrátil se do Soultzu, ale už se nedokázal přizpůsobit venkovskému životu, ani snášet atmosféru v rodině d'Anthèsových; baron Joseph Conrad, který byl nucen poskytnout přístřeší celému zástupu příbuzných, červencovou monarchií uvrhých na pokraj bídy, a kterého podváděli nepoctiví správcové a poradci využívající jeho malé praktičnosti, byl skleslý, měl poráženecké nálady. V roce 1832, kdy mu předčasně zemřela matka, ztratil Georges d'Anthès všechnu naději v budoucnost své země: patřil totiž k stoupencům vévodkyně z Berry, kteří se neúspěšně pokusili podnítit povstání ve Vendée. Soultz a Francie vůbec mu začaly být naprosto nesnesitelné, a tak se rozhodl pro vojenskou kariéru v cizí armádě. Nejprve byl v Prusku, kde mu významné příbuzenské vztahy zaručovaly přízeň prince Viléma, ale hodnost

poddůstojníka, jež mu byla nabídnuta, neuspokojovala jeho ambice – byl přece žákem slavné vojenské akademie. Následník pruského trůnu mu poradil, ať jde hledat štěstí do Ruska: jeho švagr Mikuláš I., ujišťoval ho, přijme nepochybně vlídně francouzského legitimistu. 24. září 1833 dal hrabě von Gerlach doručit Georgesi d'Anthèsovi dopis, v němž ho Vilém Pruský doporučuje generálu Adlerbergovi, vysokému úředníku na ruském ministerstvu vojenství. Vybaven tímto dopisem a skrovným obnosem, odjel mladý muž vstříc daleké, rozlehlé, neznámé Rusi. Žilo tam několik příbuzných z matčiny strany: hraběcí rody Nesselrode a Musin-Puškin. Tímto rodem, který stejně jako Puškinův pocházel od Radši, jenž žil ve dvanáctém století v Kyjevě a sloužil Vsevolodovi II., byl Georges d'Anthès – přes dvě nebo tři kolena – spřízněný s básníkem Alexandrem Sergejevičem Puškinem.

„Když projížděl Německem, nachladil se; zpočátku tomu nevěnoval pozornost, spoléhal na svou silnou a odolnou konstituci, ale nemoc se brzy zhoršila a prudký zánět ho přiměl ulehnout v jedné zapadlé vísce. Dny trávené v cizí zemi, na lůžku, plynuly pomalu osamělému, opuštěnému cestovateli, který s úzkostí pozoroval rychlý úbytek skrovných prostředků a hrozivé příznaky blížící se smrti. Odnikud nemohl očekávat pomoc a důvěra ve šťastnou hvězdu už d'Anthèse opouštěla. Znenadání ten prostý hostinec ožil neobvyklým ruchem. Rachocení kočárů vystřídaly povykující hlasy; sám hostinský měl napilno, všude pobíhaly služky... Ukázalo se, že je to průvod holandského vyslance barona Heeckerena, který se vracel na svou misi u ruského dvora. Porouchala se jim berlina a to je přimělo k delší zastávce. Při večeři se hovorný hostinský snažil rozptýlit a povzbudit zasmušilého, podrážděného hosta, porovnával jeho smůlu s neštěstím jiných a začal mu líčit vážné onemocnění osamělého mladého Francouze, který je už nějakou dobu nucen setrvávat pod jeho střechou. Nudící se baron projevil o něj zájem, zašel se na něho podívat, a tam, u lůžka nemocného, došlo k jejich prvnímu setkání. D'Anthès tvrdil, že při pohledu na jeho zoufalý stav, na jeho strádáním pohublou tvář, pocítil starý muž v srdci tak hluboký soucit, že ho od té chvíle již neopustil a věnoval mu starostlivou péči hodnou láskyplné matky. Kočár byl již opravený, avšak vyslanec na odjezd nepomyšlel ani v nejmenším. Trpělivě čekal, až se d'Anthès zotaví natolik, aby mohl pokračovat v cestě, a jelikož věděl, kam má mladík

namířeno, nabídl mu, ať se připojí k jeho průvodu a přijede do Petěrburgu pod jeho ochranou. Dovedeme si představit, s jakou radostí byl jeho návrh přijat!“

Hostinec na německém venkově, na smrt nemocný cestovatel, průvod donucený k nevítané zastávce, nenadálý zmatek, změl hlasů, které k sluchu nemocného doléhají přes clonu blouznění... Nový příchozí, rozladěný onou nemilou změnou programu, nuda, klábosení hostinského, schody, dveře, pohled na neznámého mladíka, krásná tvář zruzněná utrpením, tělo roztržené zimnicí, prázdný pohled na temné siluety postav, jež se objevily u jeho lůžka. Léčení, oči, které se pomalu znovu otevírají na svět, vděk pocíťovaný k člověku, který ho vyrval z náruče smrti, krátké společné procházky kolem Gasthausu, potom až k lesům v okolí zapadlého provinčního městečka, dlouhé hovory, svěřovaná tajemství, plány... Jak rádi bychom věřili takovému štědrému a přesně načasovanému zásahu Náhody, tak jímavému a romantickému zkřížení osudů, s přízrakem nemoci a smrti za zády! Měli bychom však raději být ostražití: tuto verzi událostí nacházíme v dlouhém vyprávění, které na počátku dvacátého století vydala Alexandra Petrovna Arapovová, dcera Puškinovy vdovy z druhého manželství. Ta žena psala o věcech již dávno minulých, jež znala jen nepřímo nebo se o nich dozvěděla ze zdrojů sporné objektivity. A především – usazeným, zaníceným perem, silně podbarveným červenou knihovnou a se špatně skrývanou záští vůči Puškinovi – psala, aby před „nespravedlivými a často urážlivými soudy“ bránila památku zesnulé matky, jíž Rusko dosud neodpustilo smrt svého největšího básníka. Je tedy na místě pochybovat o lecčem, co Arapovová líčí, včetně prvního setkání Georgese d'Anthèse, budoucího Puškinova vraha, s Jacobem van Heeckerenem, budoucím adoptivním otcem Georgese d'Anthèse.

Nevíme s určitostí, kdy d'Anthès vkročil na ruskou půdu. Všichni ti, kteří vycházejí z verze Arapovové, stanovují datum jeho příjezdu na 8. říjen 1833; toho dne, jak čteme v „Sanktpetěrburských novinkách“, přistála paroloď *Mikuláš I.* v Kronštadu po cestě trávající 78 hodin, „se 42 pasažéry na palubě, mezi nimi holandským královským vyslancem baronem Heeckerenem“. Pokud byl d'Anthès opravdu mezi těmito dvaatřiceti pasažéry, pak příběh jeho těžké nemoci a pomalého zotavování zní přinejmenším přehnaně: 24. září byl ještě v Berlíně,

5. října se již nalodil v Lübecku. To je jen první uzlík ve spleti neshod, rozporů, polopravd, někdy i záměrných lží, které musí rozvázat ten, kdo pátrá po okolnostech Puškinova konce – a také po jeho dávném počátku.

Ze starých matričních záznamů, uložených dnes v archivu v Nantes, se dozvídáme, že teprve 2. listopadu 1833 ohlásil Georges Charles d'Anthès, „majitel pozemků, 22 let, narozen v Colmaru (Horní Porýní)“, francouzskému vyslanectví v Petěrburgu svůj příjezd do Ruska. Ubytoval se v Anglickém hotelu – ulice Galernaja, ¹⁾ druhé patro, pokoj č. 11.

Louis Metman, vnuk Georgese d'Anthèse, napsal: „Zájem, který o něj nejednou projevil car Mikuláš, vztahy jeho rodiny v Německu a v Rusku ... velmi přitažlivý vzhled, jak ho ukazují dobové portréty, to všechno záhy zajistilo mladému důstojníkovi přední místo v sanktpetěrburgských salonech. Měl to štěstí, že se setkal s baronem Heeckerenem-Beverweerdem, vyslancem holandského krále u ruského cara, a baron, přitahován inteligencí a vlídností Georgese d'Anthèse, o něj projevil zájem a začal si pravidelně dopisovat s jeho otcem.“ Metman tedy naznačuje, že k setkání mladého Francouze s holandským vyslancem došlo teprve až po příjezdu d'Anthèse do Petěrburgu, až když se mu podařilo získat carovu náklonnost a oblibu v salonech... Komu věřit? Jisté je jen to, že 9. prosince 1833 odpověděl Joseph Conrad d'Anthès na dopis Jacoba van Heeckerena: „Nemohu náležitě vyjádřit svůj vděk za všechnu laskavost, jíž zahrnujete mého syna, doufám, že jí bude hoden. Dopis Vaší Excellence mě zcela uklidnil, neboť Vám nebudu skrývat, že mi jeho osud působil starosti. Při jeho přímosti a lehkovážnosti jsem se obával, aby nenavázal styky, jež by mu mohly být na škodu, avšak díky Vaší dobrotě a díky tomu, že jste se rozhodl vzít ho pod svou ochranu a chovat se k němu jako k příteli, jsem klidný. Doufám, že u zkoušky dopadne dobře...“

Konstantin Karlovič Danzas, Puškinův přítel, vzpomínal: „Mezi doporučujícími listy měl d'Anthès také dopis pro hraběnku Ficquelmontovou, která se těšila obzvláštní přízni dnes již zesnulé carevny. Této dámě vděčí d'Anthès za počátek svých úspěchů v Rusku. Na jednom večírku ho představila panovnici a d'Anthèsovi se poštěstilo upoutat pozornost Jejícího Veličenstva... V té době žil v Petěrburgu slavný malíř

---

1) Tedy „Galejnická“: předzvěst osudu.

bítev Ladurnère... Dnes již zesnulý panovník chodíval do jeho ateliéru v Ermitáži, a když jednou při své návštěvě uviděl na umělcově plátně skicy Ludvíka Filipa,¹⁾ zeptal se Ladurnère: „*Est-ce que c'est vous, par hasard, qui vous amusez à faire ces choses là?*“ „*Non, Sire!*“ odpověděl Ladurnère, „*c'est un de mes compatriotes, légitimiste comme moi, M. d'Anthès.*“ „*Ah! D'Anthès, mais je le connais, l'Impératrice m'en a déjà parlé,*“²⁾ prohlásil panovník a vyjádřil přání se s ním setkat. Ladurnère nechal d'Anthèse vyjít zpoza zástěny, kam se při příchodu panovníka ukryl. Ten s ním začal rozprávět vlídným tónem a d'Anthès využil příležitosti, aby ho na místě požádal o svolení ke vstupu do služeb ruské armády. Panovník mu k tomu dal souhlas. „Opět bychom rádi věřili tomuto laskavému zásahu Náhody, avšak až do ledna 1834 hraběnka Dolly Ficquelmontová, choť rakouského vyslance v Petěrburgu, nepořádala večírky ani plesy, které by poctila svou přítomností Jejich carská Veličenstva. A vůbec vedla život spíše v ústraní: na počátku listopadu 1833, ještě před zahájením zimní sezony, jí předčasný skon milované sestřenky Adèle Stakelbergové uložil smutek; popálenina na noze, která přišla právě vhod, jí byla pádnou záminkou, aby mohla se svou raněnou duší setrvávat mimo společnost. K představení d'Anthèse panovnici, na které vzpomíná Danzas, mohlo tedy dojít teprve v době, kdy se již připravoval na přijímací zkoušku k pluku. Někdo se musí mýlit, nebo se již nepamatuje, nebo se mu to popletlo, a pravda má teď napučené, rozostřené rysy legendy. Nicméně v každé z těch verzí jiskří vždy kolem Georgese d'Anthèse zářivý poprašek dobrých hvězd, vždy vane vlahý dech dobrého větru: ten mládenec se opravdu narodil na šťastné planetě.“

Na rozdíl od svého mladého chráněnce baron Jacob Derk Anne Borchard van Heeckeren-Beverweerd, od roku 1823 v Petěrburgu jako *chargé d'affaires*, posléze jako vyslanec na nizozemské ambasádě, nebyl sympatický nikomu; mnozí se ho obávali pro jeho záštiplný jazyk, pro záludnou, pletichářskou povahu. Dolly Ficquelmontová, teprve nedávno usazená v Rusku, o něm napsala: „...Zde je považován za Nesselrodova špeha, a tato domněnka nejlépe vystihuje jeho osobu a

---

1) „Protáhlé obličej Ludvíka Filipa,“ vysvětluje pozdější zdroj: byly to tedy karikatury.

2) „To vy se bavíte takovýmito výtvary?“ „Ne, Vaše Veličenstvo! To jeden z mých krajanů, legitimista jako já, pan d'Anthès.“ „Á, d'Anthès, ale toho znám, carevna mi již o něm vyprávěla.“

povahu. “A když ho poznala lépe: „...Nemohu si zastírat, že je zlý, přinejmenším se to říká, ale byla bych ráda, kdyby společnost jeho povaze křivdila, doufám v to...” „...Třebaže ho považuji za člověka pro společnost nebezpečného, lichotí mi mít ho ve svém salonu.“ Heeckerenův portrét od hraběnky Ficquelmontové je ten nejmilosrdnější, jaký se nám od nějakého Rusa dochoval. Po Puškinově smrti se kolem holandského vyslance sevřel kruh odporu a opovržení: „stará zmije“; „prohnaný člověk, ještě víc vypočítavý než zkažený“; „zlý člověk, sobec, který se neštítal ničeho, aby dosáhl svého cíle, známý v celém Petěrburgu jako pletichář, spousta lidí se kvůli němu rozhádala, každý, kdo pochopil, co je zač, jím opovrhoval“; „starý ničema, věčně s úsměvem na líci, který ze sebe chrlil duchaplnosti, do všeho se míchal“; „člověk neuvěřitelně nemorální“; „proslul svou zkažeností. Obklopoval se nevázanými a prostopášnými mladíky, libujícími si v milostných klevetách a všemožných intrikách na tomto poli“.

Vysoké čelo vzhledem k začínající plešatosti, protáhlá tvář, neproniknutelné světlé oči, řecký profil, smyslné rty, věneček hustých vousů, ochablá ramena, štíhlá postava. Manželku neměl, o žádných vztazích s ženami se nemluvalo. Byl vytříbeného, uhlazeného chování, velmi elegantní, vzdělaný, milovník hudby a dobré četby. Sbíral cenné obrazy a předměty, starožitný nábytek, stříbro, bronzové sochy, křišťálové sklo, flanderské ubrusy, a naplnil jimi dům na Něvské třídě – „drobná miniatura, leč skvost elegance“. Byl vyhledávaným hostem salonů: „*causant et amusant*“ – hovorný a zábavný, „vyprávěl velmi žertovné anekdoty a dokázal nás upřímně rozesmát“. Stýkal se s výkvětem petěrburské aristokracie. Byl bystrý, prozíravý, mazaný, všímavý k závažným dějinným událostem stejně jako k bezvýznamným salonním klepům, do svých relací zasílaných do Haagu zapisoval vše, co jeho uši – velké, odstálé – dokázaly z nejrozličnějších a nejdůvěrnějších zdrojů zachytit. Pojetí pravdy bylo u něho pružné, za jeho slovy se „nikdy nepředpokládala sebemenší upřímnost“. Třebaže v říjnu 1833 mu bylo teprve dvaatřicet let, všichni ho považovali za „starce“. I Puškin jednou výhrůžným tónem pronesl: „Se synem je to vyřízeno. Teď mi dopřejte starého.“ Jednoho nám neznámého dne kdesi v Evropě, v místě, jehož zeměpisnou polohu neznáme, tento potměšilý člověk rozhodně nijak měkkého srdce vstoupil jako „ochránce“ do života Georgese d'Anthèse, francouzského „*bon enfant*“, jemuž bylo psáno stát se pro Rusko osudovým mužem. Především

ho podporoval finančně, neboť s ročním příjmem sta luisdorů, který mu poskytoval otec, si d'Anthès nemohl dovolit nákladné výdaje za výstroj, jakou vyžadoval prestižní a exkluzivní sbor *chevaliers gardes*, k nimž se dávali zpravidla potomci nejstarší a zámožné ruské šlechty. Celkem vzato, d'Anthès si nemohl dovolit žádný přepych a v prvních dobách svého petěrburského pobytu se objevoval ve společnosti v zastaralém a nevhodném oděvu, v dlouhém černém fraku přes šedé *culottes* s rudým lampasem.

Bohyni Štěstěně napomohla účinná doporučení. 5. ledna 1834 hrabě Adlerberg napsal Georgesi d'Anthèsovi: „Jak mi dnes sdělil generál Suchozanet, drahý barone, počítá s Vaší zkouškou hned po Třech kráľích a doufá, že se vše vyřídí během jednoho dopoledne, pokud se ovšem budou moci všichni profesoři uvolnit v jeden den. Generál mě ujistil, že se již nechal ptát pana Heeckerena, kde Vás bude moci zastihnout, aby Vás zavčas zpravil o tom velkém dni, jakmile bude stanoven; udělal byste dobře, kdybyste za ním zašel a zeptal se na pokyny. Slíbil mi, že nebude, jak Vy říkáte, zlý, ale příliš na to nespolehejte, neopomeňte si opakovat vše, co jste se naučil, ať jste ve věci řádně zběhlý... P. S. Car se mě ptal, zda se učíte rusky. Odpověděl jsem mu pro všechny případy, že ano. Myslím, že jsem Vám doporučoval, abyste si vzal učitele ruského jazyka.“ Georges d'Anthès, osvobozený od zkoušky z ruského jazyka, z vojenského řádu a práva, složil 27. ledna 1834 přijímací zkoušku, když byl duchaplností nahradil četné mezery ve vzdělání; říká se, že na otázku, která řeka protéká Madridem, přiznal, že neví, ale vzápětí vyloudil na přísné komisi úsměv, když dodal: „A přitom jsem v ní napájel koně!“ 8. února byl jmenován praporčíkem gardové jízdy a o šest dní později nastoupil u záložní sedmé jízdní švadrony.

26. ledna 1834 si Puškin zapsal do svého deníku: „Baron d'Anthès a markýz Pina, dva *chouani*, byli přijati do gardy rovnou jako důstojníci. Garda reptá.“ Nedlouho potom se básník s Georgesem d'Anthèsem seznámil: možná v den, kdy s Danzasem obědval v proslulé petěrburské restauraci a u *table d'hôtes* se ocitl vedle mladého Francouze. Zanechme je pro tuto chvíli u Dumého ve veselé a hlučné pánské společnosti, kdy ani jeden netuší o příští nenávisti, nad krvavým rostbífem, lanýží, štrasburskou paštikou, projdeme si zběžně události a zamysleme se nad nepřilíš slavným osudem oněch dvou *chouanů* na ruské půdě: markýze

Pinu do gardy nepřijmou, dostane se do Zamosckého pluku gardových myslivců, odkud bude však vyloučen, protože ukradl stříbrné příbory; baron d'Anthès bude degradován a vypovězen z Ruska, které krvavě připravil o jeho nejryzejší hlas, o jeho slunce.

„Carevna Alexandra Fjodorovna píše paměti... Dostanou se potomkům?“ kladl si otázku Puškin. Spolu s částí pamětí Friederiky Luisy Charlotty Wilhelminy Pruské, od 1. července 1817 pod jménem Alexandra Fjodorovna manželky Nikolaje Pavloviče Romanova, se potomkům dostaly i její deníky: malé sešitky hustě popsané poznámkami v němčině, tajné útočiště něžné duše, odjakživa uvyklé na štěstí a radost, již tisíce růžových závojů oddělovaly od světa. Byla krásná, ta bůhvíkolikátá německá panovnice na trůnu Romanovců, a její průsvitný plavý půvab zasáhl i Puškina: „Carevna se mi nesmírně líbí, třebaže je jí už 35 nebo dokonce 36 let.“ Na toho, kdo ji poznal důvěrněji, působila dojmem dívenky, jež poprvé uviděla svět: zachovala si nevinnost, pramenící z nepoznaného zla, „o neštěstí mluvila jako o mýtu“. Ráda se líbila a s muži bezelstně koketovala. Zbožňovala tanec. Tančívávala do hluboké noci a její křehké tělo podstupovalo tvrdou zkoušku; tančila úchvatně a vypadala jako lehounká víla, stvoření mezi nebem a zemí, „*Tochter der Luft*“ – dcera vzduchu. Deníkům carevny-tanečnice vděčíme za zprávu o chvíli, která se vši pravděpodobností znamenala vstup *chevalier garde* Georgese d'Anthèse do petěrburské společnosti: „28. února 1834... V půl jedenácté jsme jeli k Ficquelmontovým, tam jsem se v Dollyině pokoji převlékla do překrásných bílých šatů s liliiemi... mé lilie brzy povadly. Danteze ¹⁾ se dlouze zahleděl...“ D'Anthès byl tedy tak smělý, že spočinul dlouhým pronikavým pohledem na carevnu? A pokud jde o carevnu, také jí učarovaly Francouzovy vražedné oči? Nemá smysl pouštět se do jízlivých dohadů: srdce Alexandry Fjodorovny bušilo – ve vši nevinnosti a cudnosti – pro jiného mladého důstojníka této gardy. Zasáhl ji, domníváme se, obdivný úžas, záblesk uspokojení v oněch modrých, doširoka otevřených očích – hledících na ni, na Mikuláše I., působícího ještě mocnějším a impozantnějším dojmem v uniformě

---

1) Nejenom panovnice německého původu komolila jeho jméno: psali ho jako „Dantais“, „Dantesse“, „Dantest“; druhům z gardy to žertovně připomínalo „*dentistu*“ („Dřív býval dentistou, teď je z něho lékař,“ říkali, když ho adoptoval Heeckeren, jehož příjmení vzdáleně připomínalo ruského *lekara* – „lékaře“) a do ruštiny vešlo běžně jako „Dantes“.

pluku rakouských husarů, na zástup blyštící se šperky a medailemi, na nový svět, který mladému cizinci velkoryse otevíral své brány.

Jméno Georgese d'Anthèse, které se do dějin vepsalo díky takovému vznešenému svědkovi, zprávy z petěrburské společnosti až do zimy 1835–36 ignorovaly. Není se čemu divit: pro vyšší společnost v hlavním městě byl d'Anthès pouze mistr *cotillonu*, sympatický veselý mladý Francouz, který nastoupil u gardy na přímluvu shora. Překvapuje však, že jeho jméno nezmiňují nepříliš početní opravdoví přátelé holandského vyslance – jako Otto von Bray-Steinburg, *chargé d'affaires* bavorské mise v Petěrgurgu. Hrabě Otto v dopisech své matce Sophii do Mitau psal nejednou o baronu Heeckerenovi – „duchaplném, velmi zábavném muži, který je ke mně nesmírně laskav“; „chladném a obvykle nijak přívětivém muži, který však umí poskytnout opravdové služby těm, k nimž chová náklonnost...“ – ale ani slůvko o d'Anthèsovi, který přitom neúnavně navštěvoval elegantní soukromé sídlo, sousedící s holandským vyslanectvím. Tito dva diplomaté tvořili mezi ostatními „partu samu pro sebe“, jejich přátelství rostlo a upevňovalo se, Bray pociťoval veliký neklid, když Heeckeren vážně onemocněl: „...trávím u něho co nejvíce času a trpce lituji, že jsem tak málo zručný při péči o chorého. Je v takovém stavu, že si skorem ani nevšimne přítomnosti přátel“ – ale ani slůvko o d'Anthèsovi, který přitom také jistě trávil dlouhé úzkostné hodiny u vyslancova lože. 19. května 1835 informoval hrabě Bray svou matku: „Včera jsem doprovodil Heeckerena až do Kronštadtu... S opravdovou lítostí jsem opouštěl přítele, který tolik přispěl k tomu, aby byl můj život v tomto městě příjemnější. Bude mi chybět v mých zvyklostech i citech a nikdo mi ho zde nemůže nahradit. Odjíždí do Baden-Badenu... Z Kronštadtu jsme se vraceli do Petěrburgu lodí patřící Alexeji Bobrinskému za strašlivé bouře, sami jsme museli přiložit ruku k dílu coby lodníci, třebaže všem bylo hrozně zle“ – ale ani slůvko o d'Anthèsovi, který přitom byl na lodi také. Byla snad postava francouzského důstojníka natolik nevýrazná, bezbarvá, nehodná pozornosti? Nebo naopak důvěrní vyslancovi přátelé úmyslně mlčeli o jeho mladém příteli? Proč?

Georges d'Anthès Jacobu van Heeckerenovi,
Petěrburg, 18. května 1835:

„Drahý můj příteli, nedovedete si představit, jakou radost mi udělal Váš dopis a jak jsem se zároveň uklidnil, opravdu jsem se strašlivě obával, abyste nedostal z mořské nemoci křeče... My jsme při plavbě takové štěstí neměli, náš návrat byl hrozně směšný a zároveň naprosto neuvěřitelný, jistě si pamatujete, jaké bylo příšerné počasí, když jsme se s Vámi rozloučili. A co teprve ta krása, jakmile jsme se ocitli uprostřed zálivu... Bray, který dělal tolik potíží na velké lodi, nevěděl, na kterého svatého se obrátit, a okamžitě nám dal přesné repete nejenom večeře, kterou snědl na palubě, ale i všech jídel, co pozřel za osm dní, a doprovázel to výkřiky ve všech jazycích a hekáním ve všech tóninách...“

Paříž, počátek léta 1989 (sto dvaapadesát zim a sto třiapadesát jar ode dne, kdy Georges d'Anthès smrtelně zranil Puškina), byt v šestnáctém obvodu, podkroví, ošoupaný šedivý kufr, staříčká pracovní lejstra staříčkého skvělého pána domu, fotografie, pohlednice, rytiny, soukromá korespondence a najednou tisíckrát vysněný a teď tak nenadálý svazek starodávných dopisů – z jiného věku, skoro i z jiného světa.

Dopisy déle než jedno a půl století uložené – ukryté? – hluboko v soukromém archivu rodiny Heeckerenových, které od května 1835 Georges d'Anthès psal Jacobu van Heeckerenovi, představují téměř zázračný nález pro člověka, který se chce dobrat toho, co předcházelo Puškinově souboji. Tento záblesk štědrosti okřídleného boha korespondence navrátil hlas – a také myšlenky, pocity – muži, jemuž se připisovalo (z ruského období jeho předlouhého života) jen pár vtipných odpovědí a jedno strašlivé provinění. Legenda zavazuje: řeklo by se další, kdoví kolikátý dramatický zvrát v příběhu Georgese d'Anthèse. Také další, kdoví kolikátý zásah Štěstěny? S odpovědí váháme.